

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АГАРТУУ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

«КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ»

ОКУУ ПРОГРАММАСЫ

окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы
билим берүү уюмдарынын
V- VI класстары үчүн

Бишкек- 2025

Түзүүчүлөр:

Байгазиев С.О. КББАнын Тарбия, социалдаштыруу жана мектептен сырткаркы кошумча билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери, филология илимдеринин доктору, профессор

Муратов А.Ж. И.Арабаев атындагы КМУнун педагогика кафедрасынын профессору, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Рысбаев С.К. КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Акматов К.К. “Маариф” мектебинин директору, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Абдухамидова Б.А. педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Батыркулова А.Б. КББАнын филологиялык билим берүү лабораториясынын башчысы, педагогика илимдеринин кандидаты

Рецензенттер:

1. **Эгембердиева А.А.** И.Арабаев атындагы КМУнун мамлекеттик тил жана маданият институтунун директорунун орун басары, ф.и.д., профессор
2. **Деркембаев Т.З.** Бишкек шаарындагы проф. А.Молдокулов атындагы УИТМЛдин кыргыз тили, адабияты мугалими

Кыргыз Республикасынын окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы билим берүүчү мектептеринин V- VI класстарында “Кыргыз адабияты” предметинин окуу программасы Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү уюмдарынын V- VI класстары үчүн иштелип чыккан “Кыргыз адабияты” предметтик стандартынын негизинде даярдалды.

Окуу программасы жалпы билим берүүнүн предметтик стандартындагы талаптарды жетекчиликке алуу менен кыргыз адабияты сабагынын мазмунун, окутуунун көлөмүн, окуу процессинин уюштурулушун, окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоонун шарттарын аныктайт жана аны аткаруу окутуу, билим берүү уюмдарынын түрлөрүнө карабастан милдеттүү болуп саналат.

Аталган окуу программасы окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн уюмдарынын V- VI класстарында кыргыз адабияты предметинин мазмунун, көлөмүн аныктап, окуу китептерин түзүүчүлөргө, методисттерге жана мугалимдерге багыт берет. “Кыргыз адабияты” предмети боюнча календарлык-тематикалык план, окуу - методикалык комплекстерди (ОМК) иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат

М А З М У Н У

I. ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ	4
- Предметтин актуалдуулугу	
- предметтин максаттары жана милдеттери	
- предметтик компетентүүлүктөр	
- предметтин базистик окуу планындагы орду жана мааниси	
II.ПРЕДМЕТТИН МАЗМУНУ	7
- Тематикалык бөлүмдөр	
- Күтүлүүчү натыйжалар	
III. ПРЕДМЕТТИ ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ	16
- предметти окутууну уюштуруу (формалары, сабактын заманбап типтери жана түрлөрү)	
- сабактын мисалында (фрагменттер)	
IV. Баалоо.....	17
- Баалоонун критерийлери	
- Баалоонун нормалары	

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

Бүгүнкү күндө дүйнө жүзүндө билим берүү мазмунунун улуттук өзгөчөлүктөрдү сактоо менен глобалдуу талаптарга ылайык өркүндөтүлүшү маанилүү болуп саналат. Кыргызстан дагы бул багытта улуттук баалуулуктарды, руханий мурастарды жана тарыхый эс тутумду жаңы муундун аң-сезимине сиңирүүнү негизги максат катары койгон. Мына ушундай шартта окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы билим берүү уюмдарынын 5-6- класстары үчүн кыргыз адабияты сабагын окутуу актуалдуу.

5-6- класстарда кыргыз адабияты сабагынын мазмуну адабий чыгармаларды алардын жанрдык өзгөчөлүктөрүндө изилдөөгө, аларды талдоого негизделет. Адабиятты окутуу окурмандык сабаттуулукту, окурмандык, эмоционалдык-баалуулук, адабий чыгармачылык компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган.

"Окурманга багытталган" мамиле төмөнкүлөрдү эске алат:

- окуучунун жаш курагына жараша окуу жөндөмүнүн өнүгүү стадияларын жана жакынкы өнүгүү зонасына жетишүүсүн;
- адабий чыгарма — дүйнөнүн жана адамзат мамилелеринин көркөм модели экенин түшүнүүнү;
- көркөм текстти кабыл алуунун жана түшүнүүнүн деңгээлдерин айырмалоону.

Кыргыз адабиятын окутуунун максаты:

- окуучулардын окурмандык компетенттүүлүгүн өркүндөтүү;
- көркөм адабиятты эстетикалык кабылдоону тереңдетүү, эстетикалык табитти, көркөм түшүнүктөрдү жана баалоону өнүктүрүү;
- окурмандын чыгармачылык аракеттеринин ар түрдүү формаларын шыктандыруу жана өркүндөтүү.

Милдеттери:

Билим берүүчүлүк:

- адабий чыгармалардагы көркөм кепти жана көркөм сөз каражаттарын түшүнүүгө көмөктөшүү;
- адабий чыгармаларды толук кабыл алууну жана түшүнүүнү камсыз кылуу, чыгармага карата сезимдерин, мамилесин билдирүүгө, ой жүгүртүүгө шыктандыруу

Тарбия берүүчүлүк:

- көркөм адабияттын өзгөчөлүгүн этномаданий мамиле аркылуу түшүнүүгө шарт түзүү;
- китеп окууга кызыгууну, анын баалуулугун жана адамдын адеп-ахлактык эстетикалык багыттарына тийгизген таасирин түшүнүүгө түрткү берүү.

Өнүктүрүүчүлүк:

- текст менен иштөөдө ой жүгүртүү ишмердүүлүгүн (салыштыруу, талдоо, жалпылоо, баалоо) активдештирүү;
- окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн ар түрдүү түрлөрүн шыктандыруу.

II. ПРЕДМЕТТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨР

Окурмандык компетенттүүлүк— адабий чыгарманы эстетикалык өздөштүрүүгө жөндөмдүүлүк, искусствонун башка түрлөрүнүн катарында адабияттын өзгөчөлүгү жөнүндө түшүнүгүн калыптандыруу. Бул компетенттүүлүктүн негизи — көркөм сөздүн көп маанилүүлүгүн ачуу жана аны инсандык деңгээлде кабыл алуу аркылуу түшүнүү,

адабият таануу түшүнүктөрүн көркөм чыгарманын маңызын андоонун куралы катары өздөштүрүү.

Эмоционалдык баалуулук компетенттүүлүгү – окуучунун адабиятта чагылдырылган адептик жана эстетикалык баалуулуктарды аныктоого жана түшүнүүгө, сезимдерин, мамилесин билдирүүгө, ой жүгүртүүгө, аларга карата өзүнүн мамилесин негиздөөгө жана улуттук баалуулуктар менен байланыштырууга, гуманисттик позицияларды жактоого жөндөмдүүлүгү.

Адабий-чыгармачылык компетенттүүлүк – окулган чыгармалар жана жеке тажрыйба негизинде адабий чыгармачылыкка жөндөмдүүлүк; ар түрдүү темадагы, жанрдагы жана формадагы адабий чыгармачыл иштерди жазуу; адабий чыгармалар, жеке таасирлер, ассоциациялар боюнча оозеки жана жазма ой жүгүртүүлөрдү жаратуу; көркөм сөз каражаттарын колдонуу жөндөмдүүлүгү.

Бул компетенттүүлүктөр предмет боюнча күтүлүүчү натыйжалардын тизмесинде берилген жана динамикада көрсөтүлгөн. Ар бир баскычты аткаруу төмөнкүлөрдү эске алууну талап кылат:

– окуучунун компетенттүүлүктөрдү өздөштүрүүсүнүн сапаты убакыт өтүшү менен тереңдейт;

– күтүлүүчү натыйжалар өзгөрөт же толукталат;

– компетенттүүлүктөр мазмундук багыттардын кесилишинде интеграцияланып, өз ара аракеттенет жана окуучунун жеке тажрыйбасын байытып турат.

Бул программа окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн бардык мектептерде окуучулардын кыргыз адабиятынан ала турган билимдеринин мазмунун аныктаган жана окуучулардын даярдыгынын деңгээлин белгилеген нормативдик документ болуп эсептелет. Бул программаны түзүүдө билим берүү боюнча мыйзамдардын жаңы талаптары жана мектепте адабий билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын жол-жоболору эске алынды.

Предметтин Базистик окуу планда алган орду

Базистик окуу планынын мамлекеттик компонентине ылайык, жалпы орто билим берүүнүн 5-6-класстары үчүн кыргыз адабияты предметине төмөндөгүдөй окуу жүктөмү аныкталган:

№	класстары	Жума бою	Жыл бою
1	5-класс	2 сааттан	68 саат
2	6-класс	2 сааттан	68 саат

II. ПРЕДМЕТТИН МАЗМУНУ

V класс (68 СААТ)

Киришүү (1 саат)

Китеп жана адам. Рухий маданияттын жогорку көрсөткүчүнүн бир белгиси – китепкөйлүк. Ыйманга, адеп-ахлакка үйрөтүүдө көркөм чыгарманын мааниси. Адабият сабагы – мектепте үйрөнүлүүчү сабактардын орчундууларынын бири. Бул сабактын предмети жана милдети. Адабият – сөз өнөрү. Сөз өнөрү катары адабияттын искусствонун башка түрлөрүнөн (музыка, театр, кино, сүрөт ж.б.) өзгөчөлүктөрү.

Элдик жомоктор

«Алтын куш», «Акыл Карачач», «Акылдуу дыйкан», «Өнөрлүү бала» (4 саат)

«Алтын куш» – кереметтүү, фантастикалык окуяларга бай, курч сюжеттүү жомок.

Жомоктогу гуманисттик пафос. Адамдын бардык кыйынчылыктарды жеңиши жана

ага жардам берген жаныбарлар. Достук жана кастык. Айбанаттарды коргоо тууралуу бүгүнкү актуалдуу маселе менен үндөштүгү.

«Акыл Карачач» – жомогунда акылмандыктын, «караңгыда жол тапкан, капилеттен сөз тапкан» чечендиктин, сөз тапкычтыктын даңазаланышы. Эл ишениминин чагылдырылышы. Кыргыз элинин кыздарга мамилесинин жомокто көрсөтүлүшү.

«Акылдуу дыйкан» – жөнөкөй, эмгекчи, эч кимге билинбеген карапайым адамдын акылмандыгын, тапкычтыгын, билермандыгын баяндаган чыгарма. Хан ордосу жана талаадагы дыйкан. Адам акылынын, адилеттиктин баарынан бийик коюлушу.

«Өнөрлүү бала» жомогундагы бай жана кедей темасы. Хан жана анын кызы. Баланын ар кандай тапшырмаларды аткаруудагы аракети, акылмандыгы, тапкычтыгы. Өнөр үйрөнүүгө үгүттөөчүлүк – жомоктун башкы максаты. Жомоктун негизинде жазуу жумуштарын жүргүзүү.

Адабият теориясынан. Жомок жөнүндө түшүнүк.

Элдик дидактикалык чыгармалардан

Макал-ылакаптар (2 саат)

Макал-ылакаптар – элдин кылымдардан берки топтогон тажрыйбасынын кыска жана нуска чагылышы. Жаштарды тарбиялоодогу макал-ылакаптардын ролу. Макал-ылакаптардын чыгыш себептери, макал менен ылакаптын айырмасы. Кыргыз макал-ылакаптарынын тематикалык байлыгы, ыймандык сабактары. Макал-ылакаптар – элдик акылмандыктын күбөсү. Макалдардын жана ылакаптардын тилдик өзгөчөлүгү.

Адабият теориясынан. Макалдар жана ылакаптар жөнүндө түшүнүк.

Табышмактар (1 саат)

Эл турмушу жана табышмактар. Табышмактардын мазмунунун ар түрдүүлүгү, алардагы акылмандыктын, байкагычтыктын, чыгармачылык фантазиянын күчү. Табышмак жана жандырмак, алардын ортосундагы байланыш.

Адабият теориясынан. Табышмак жөнүндө түшүнүк.

Жаңылмачтар (1 саат)

Тилдин жатыктыгын, тапкычтыкты, ойлоо-туюу сезимдерин, кеп чеберчилигин калыптоодо жаңылмачтардын ролу. Жаңылмачтардын тили жана курулуш каражаттары.

Адабият теориясынан. Жаңылмач жөнүндө түшүнүк.

Апыртмалар (1 саат)

Адабий жанр катарында апыртмалардын милдети жана айтылыш чеберчилиги. Фантастикалуулук менен реалдуулуктун, комикалуулуктун катышы. Элдик апырмачылар.

Адабият теориясынан. Апыртма – адабий жанр катарында.

Элдик эпикалык мурастан

«Манастын бала чагы» («Манас» эпосунан үзүндү) (2 саат)

«Манас» эпосу жөнүндө кыскача маалымат. Бала Манас – Алтайга сүрүлүп барган кыргыздардын медресе туткан жаш баатыры. Бала Манастын алп күч кубаты, баатырдык келбети, тайманбастыгы, курчтугу. Болочок баатырдын эпикалык каарманга мүнөздүү белгилери. Анын тышкы эл душмандары менен алгачкы таймашуулары. Жаш Манас – азап тартып, бүлүнгөн элдин келечектеги коргоочусу катары көрүнө баштады. Манастын келбетин, иш-аракетин мүнөздөөдө колдонулган тилдик каражаттар.

Адабият теориясынан. Салыштыруу жөнүндө түшүнүк.

Адабий жомоктор

А.Токомбаев. «Жетим менен сыйкырчы» (2 саат)

Жомокто кара ниеттик менен адилеттиктин ортосундагы күрөштүн көрсөтүлүшү. Кереметтүү окуялар жана жомоктук мотивдер. Баланын күрөшү жана анын жеңиши.

Ч.Айтматов. «Бугу эне» («Ак кеме» повестинен үзүндү) (3 саат)

Элдик уламыштын жазуучу тарабынан иштелип чыгышы. Мекен темасы, ыйман, адеп-ахлак жана экологиялык проблемалар. Жакшылык жана жамандык, адилдик жана адилетсиздик. Уламыштын сабагы жана бүгүнкү күн. Уламыштын тилдик бөтөнчөлүгү, жазуучунун сүрөттөө чеберчилиги.

Адабият теориясынан. Диалог жөнүндө түшүнүк.

Т.Үмөталиев. «Күч бирдикте» (1 саат)

Жомоктун ынтымакка, биримдикке, бакытка, максатка жетүүнүн, турмуштук кыйынчылыктарды жеңүүнүн бекем негизи катары туюнтулушу. Абышканын турмуштук жагдайлары, анын акылдуулугу. Жомоктун тарбиялык маани-мазмуну.

Ж.Садыков. «Эненин жүрөгү» (1 саат)

Уламыштын нравалык теманы көтөрүп чыгышы. Гуманизм маселеси, улуттук колорит жана эненин образындагы көп түрдүүлүк. Уламыштын тарбиялык, таалим берүүчүлүк мааниси.

С.Рысбаев. «Балык балдар же көл жээгиндеги түнкү кум сепилдер» (2 саат)

Жомокто көл түбүндө калган байыркы кыргыздын алтын шаары, эл ынтымагы, улуттук биримдик идеяларынан балык балдар менен бүгүнкү балдардын жолугушусу аркылуу берилиши. Жомоктун сюжетинин курулушу, андагы драматизм, бүгүнкү күндүн адамдарына айтылган насаат.

Адабият теориясынан. Адабий жомок жөнүндө түшүнүк.

Кыргыз фантастикасынын

тарыхынан К.Эсенкожоев. «Үчүнчү шар» (2 саат)

Улуу Ата мекендик согуш алдындагы илим менен техниканын деңгээли. Асмандын табышмактуулугу жана аны ачуу үчүн аракеттер. Каармандын кызыгууларын берүүдөгү жазуучунун чеберчилиги. Фантастикалуулук жана реалдуулук.

Кошумча окуу үчүн: Б.Сартов «Роботтун туулган күнү» (фантастикалык аңгеме). *Адабият теориясынан. Илимий-фантастикалык чыгарма.*

Үркүн темасы

Ы.Шайбеков. «Кайран эл» (1 саат)

1916-жылдагы тарых окуясы жана анын көркөм чыгармада көрсөтүлүшү. Үркүндөгү калктын абалы. Эл башына түшкөн оор күндөрдү чагылдырууда акындын чеберчилиги.

Улуу Ата Мекендик согуш темасынан

А.Осмонов. «Неге кечигет», «Бүкөн» (2 саат)

Ырларда адам тагдырындагы согуштун терс таасиринин көрсөтүлүшү. Образдуулук жана поэтикалуулук аркылуу тынчтык кандай керек экендигинин айтылышы. Метафоралуулук ойду берүүнүн бир жолу катары. Бүкөндүн образы.

С.Жусуев. «Алакан» (1 саат)

Согуш эстелигинин – алакандын көркөм сүрөтү. Ырдын поэтикалык күчү. Салыштыруулар. Образдуулук.

Ч.Айтматов. «Атадан калган туяк» (2 саат)

Аңгемеде согушта курман болгон атасынын эрдигине баласынын сыймыктануу сезиминин ойгонушу жана ага таасир эткен окуялар. Балалык баёо романтика жана трагедиялуулук. Каармандын ички санаркоолорунун, ой толгоолорунун, мүнөзүнүн чеберчилик менен ачылышы. Ч.Айтматовдун калемине

таандык чыгарманын көркөмдүк артыкчылыктары.

Адабият теориясынан. Аңгеме жөнүндө түшүнүк.

Жаратылыш жана адам

«Карагул ботом» (элдик чыгарма) (1 саат)

Чыгармадагы трагедия жана ага алып келген себеп-шарттар. Легенданын бүгүнкү күн үчүн мааниси. Адам жана табият жөнүндөгү ой. Ырдын мундуулугу, стили.

А.Токомбаев. «Ай нурунда кышкы түн», «Жайкы танда» (1 саат)

Табият көркү жана адам, кыргыз жеринин сулуулугу. Акындын жаратылышты сүрөттөө үчүн тандаган образдуу каражаттары.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгармадагы пейзаж.

А.Осмонов. «Ата Журт», «Кыргыз тоолору» (1 саат)

«Ата Журттун» көркөмдүк, идеялык мааниси. Кыргыз тоолору – акындын сүрөттөө предмети. Тоолордун образын тартууда колдонулган көркөм каражаттар.

Адабият теориясынан. Салыштыруу жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Р.Шүкүрбеков. «Тоо эчки» (1 саат)

Ырдагы тоо эчкинин күйүтү-күйгөнү. Кыянаттыктын айыпталышы.

Чыгарманын гуманизми, көркөмдүгү.

М.Алыбаев. «Ала-Тоо», «Соң-Көл», «Тянь-Шань» (1 саат).

Ырлардагы кыргыз жеринин поэтикалык элеси. Акындын тууган жерге болгон сүйүүсүнүн тереңдиги. Ырлардын көркөмдүгү.

С.Эралиев «Жамгыр», «Булут» (1 саат)

Лирикалык ырлардагы пейзаждык сүрөттөөлөр. Табият көрүнүшүн тартууда акын колдонгон салыштыруулар, эпитеттер. Сүрөттөөнүн жөнөкөйлүгү, экспрессивдүүлүгү. Акындын ойлорунун таамайлыгы, тактыгы, элестүүлүгү. С.Эралиевдин акындык чеберчилиги, сөз менен иштөө маданияты.

Адабият теориясынан. Ыргак (ритм) жөнүндө түшүнүк.

Эл акындарынын чыгармаларынан

Тоголок Молдо. «Телибай Тентек» (2 саат)

Телибай Тентек – ылакапка айланган каарман. Чыгармадагы тарбиялык, таалим берүүлүк идея. Каармандын ар кыл сапаттарын ачуудагы акындын тапкычтыгы, тилинин жатыктыгы жана таамайлыгы.

Барпы Алыкулов. «Жакшы кыз», «Өзү каар, тили заар кыз», «Болоор жигит», «Болбос жигит», «Эр жигитке сын» (2 саат)

Жакшы адам жана жаман адам жөнүндөгү элдик түшүнүктөр Барпынын чыгармачылыгында. Жакшылыкты жана жамандыкты көрсөтүүдө акын колдонгон каражаттар. Ыйман жана жаштар. Бүгүнкү күн жана Барпынын ырларынын тарбиялык мааниси.

Адабият теориясынан. Санат-насыят, үлгү ырлары

Азыркы кыргыз адабиятынан

Э.Ибраев. «Ойгон, кыргыз», «Улут болсом, тилим менен улутмун» (2 саат).

Акындын поэмаларындагы атуулдук-патриоттук, мекенчилдик. Лирикалык каармандын күчтүү сезимдери, заман көйгөйү. Чыгармалардын жарандык пафосу, эмоциялуулугу, көркөмдүк ажары.

Казат Акматов. Тамсилдер: «Мансакор күчүк» «Козуке», «Эне сүтү», «Күкүк» (Проза) (2 саат) Бүгүнкү күндөгү балдарды адеп-ахлакка тарбиялоодо жазуучунун тамсилдеринин тарбиялык мааниси

Орус классикалык адабиятынан

А.С.Пушкин. «Балык жана балыкчы тууралуу жомок» (3 саат)

Жомоктогу ач көздүктүн, көрө албастыктын, дүйнөкорлуктун ашкерелениши. Бар дүйнөгө ыраазы болбоо, канаттанбоо – ыймандык катастрофанын башталышы. Жомоктун нравалык сабагы, бүгүнкү күндүн проблемалары менен байланышы.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР

Макал-ылакаптар, табышмактар, жаңылмачтар, апыртмалар (мугалимдин жана окуучунун тандоосу боюнча).

«Манастын бала чагы» (үзүндү).

Ч.Айтматов «Бугу-Эне»

(үзүндү). Ы.Шайбеков «Кайран эл» (үзүндү).

А.Осмонов «Неге кечигет», «Бүкөн», «Кыргыз тоолору». С.Жусуев «Алакан».

«Карагул ботом» (үзүндү).

А.Токомбаев «Ай нурунда кышкы түн», «Жайкы таңда».

М.Алыбаев «Ала-Тоого», «Соң-Көл», «Тянь-Шань».

А.С.Пушкин «Балык жана балыкчы тууралуу жомок» (үзүндү).

V КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу

- **керек:** элдик оозеки адабиятын жазма адабияттан өзгөчөлүгүн
- билүү; чыгарманын тегин, түрүн, жанрын ажыратуу;
- көркөм чыгарманы элестетип, ошол элесин оозеки айтып бере
- алуу; үйрөнүлүп жаткан чыгарманын каарманын мүнөздөй алуу;
- ар башка каармандардын бирдей кырдаалда, жагдайда жасаган иш-аракеттерин салыштыра жана баа бере билүү;
- чыгарманын текстинен автордун каармандарга түздөн-түз берген баасын таба билүү;
- көркөм чыгармаларды көрктүү окуу;
- сюжеттүү чыгарманын жөнөкөй жана татаал планын түзүү;
- көлөмү чакан прозалык чыгарманын планын, мазмунун кеңири, тандалмалуу же кыскартылган түрүндө оозеки жана жазуу жүзүндө айтып, жазып бере алуу (изложение);
- өз алдынча окулган адабий чыгарма жөнүндө айтып берүү (өз мамилесин билдирүү менен);
- программада жатка үйрөнүүгө сунуш кылынган тексттерди билүү;
- окуу хрестоматиясынын жана башка китептердин маалымат берүүчү аппараттарынан пайдалануу.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – 46 саат

Класстан тышкаркы окуу үчүн – 8 саат

Дил баян үчүн – 8 саат

Чейректик кайталоолор үчүн – 4 саат

Жыйынтыктоочу кайталоо – 2 саат

Баары – 68 саат

VI класс (68 саат)

Киришүү (1 саат)

Көркөм адабияттын башкы предмети – адам жана анын көп кырдуу турмушу. Илимдин жана көркөм өнөрдүн башка түрлөрүнөн адабияттын айырмасы. Тил – жазуучунун негизги куралы.

Элдик оозеки чыгармачылыктын казынасынан

Эмгек ырлары: «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдаң» (2 саат)

Эмгек ырларында эл турмушунун жана элдин социалдык абалынын чагылдырылышы. Элдин көз карашы, үрп-адаты, үмүт-тилеги – эмгек ырларында. Коомдук турмушта эмгек ырларынын жаралыш себептери жана ролу.

Адабият теориясынан. Эмгек ырлары.

Каада-салт ырлары: «Алдей-алдей, бөбөгүм», «Акыйнек», «Жарамазан» (2 саат).

Каада-салт ырларында элдин үрп-адатынын, салт-санаасынын, турмуштук түшүнүгүнүн, көз карашынын көрсөтүлүшү. Ырасымга байланыштуу окуяга карата чыгарылган жана ырдалган ырлардын мазмунундагы жана формасындагы өзгөчөлүктөр. Ырлардын аткарылыш бөтөнчөлүктөрү, этнопедагогикалык идеялар жана эл турмушундагы мааниси.

Адабият теориясынан. Каада-салт ырлары.

Кошоктор: «Дыйкандын аялынын кошогу», «Гүл ойрон» (2 саат).

Кошок – элдик салт ырлардын бир формасы. Кошокчунун айтуучулук чеберчилиги. Кошоктогу кайгы-муң. Кошоктун стилдик өзгөчөлүктөрү жана Тоголок Молдонун бул жанрдагы чыгармачылык табылгалары.

Адабият теориясынан. Кошок – элдик оозеки чыгармачылыктын бир жанры.

Тамсилдер: «Алкы жаман карышкыр», «Арстандын күчүн асыраган Мышык», «Иттин доолдай тиктирем дегени» (Тоголок Молдо иштеп чыккан) (2 саат).

Элдик тамсилдердеги негизги идеянын – ач көздүктүн, наадандыктын, кенебестиктин, жалкоолуктун, жатып ичерликтин мыскылданышы.

Тамсилдердеги аллегориянын ролу, таалим- тарбия берүүчү мүнөзү.

Адабият теориясынан. Тамсил жөнүндө түшүнүк.

Элдик эпостордон

«Эр Төштүк» (4 саат)

Эпостун кыргыз маданиятында ээлеген орду. Чыгарманын негизги мазмуну: Төштүктүн теги, бир туугандары: Элемандын Желмогуз кемпирге жолугушу; жер үстүндөгү жана жер астындагы окуялар. Адилеттүүлүк менен кыянаттыктын күрөшү, адилеттүүлүктүн салтанат курушу. Маамыттар жана жер астындагы башка жандыктар менен Төштүктүн достугу. Эпостогу терс сапаттарды алып жүргөн каармандардын – Желмогуз кемпирдин, Көк Дөөнүн, ажыдаардын сүрөттөлүшү жана аларды мүнөздөөдө пайдаланылган көркөм сөз каражаттары. Төштүк – элдин сүйүктүү баатыры. Эпостогу фантазиянын, гиперболанын күчү, архаикалык, мифологиялык каражаттар.

Адабият теориясынан. Гипербола жана литота жөнүндө түшүнүк.

«Каныкейдин Тайторуну чапканы» («Манас» эпосунан үзүндү) (2 саат).

Аялзатынын айкөлдүгүнүн, акылмандыгынын, назиктигинин берилиши, каармандын психологиялык абалынын ачылышы, жаныбар менен адам тагдырынын параллель коюлушу. Манасчынын окуяны өөрчүтүп баруу чеберчилиги. Үзүндүнүн тилдик каражаттары.

А.Чоробаев. «Тайлак баатыр» (3 саат).

Уламыш жана чындык. Жеке адам жана доор. Адамдагы баатырдык, айкөлдүк сапаттардын ачылышы. Мезгилдин алкагында эл үчүн күрөшүүчү инсанды көрсөтүүдө акындын тандаган көркөм ыкмалары. Тайлак – кыргыз элинин улуу уулу.

Эл акындарынын чыгармаларынан

Токтогул Сатылганов. Санат-насыят, үлгү ырлары.
Ырлардагы адам сапатынын өрнөктүү үлгүлөрүнүн
даңазаланышы, алардын таалим-тарбиялык мааниси

Жеңижок Өтө уулу. «Айтамын санат тобуна» (1 саат).

Турмуш, өмүр, жашоо, бул дүйнө, тигил дүйнө, жакшылык, жамандык сыяктуу түшүнүктөр – Жеңижоктун чечмелөөсүндө. Акындын ой-жүгүртүүлөрүнүн кеңдиги, көркөм табылгаларынын омоктуулугу, төкмөлүк өнөрдүн мүмкүнчүлүктөрүнүн ачылышы.

Адабият теориясынан. Аллитерация жана ассонанс.

Барпы. «Балдарга насыят» (2 саат).

Насыят ырындагы дидактикалык маани. Жакшылык жана жамандык, оң-тескерилик, тууралык жана каталык – бири-бирине карама-каршы түшүнүктөр. Барпынын педагогикалык ойлорунун бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу.

Адабият теориясынан. Санат-насыят ырлары жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Акын-жазуучулар кайра иштеп чыккан чыгармалардан

А.Осмонов. «Толубай сынчы» (2 саат).

Толубай сынчы жана Азиз хан – бул эки контрасттуу каарманга карата автордук мамиленин чыгарманын көркөм системасы аркылуу көрүнүшү. Бийлик өкүлдөрүнүн, жалган хандардын ашкерелениши жана алардан бийик, таза турган карапайым адамдардын көздөн далдоо жашашы. Чындык үчүн күрөш. Сынчылык өнөрдүн даңазаланышы, өнөр адамы жана ага хандык мамиле. Тулпардын сынын берүүдөгү акындын кылдаттыгы. Поэманын кыскалыгы жана сүрөттөөлөрүнүн образдуулугу. Элдик уламыштын жогорку көркөмдүктө кайрадан иштелип чыгышы А.Осмоновдун акындык күчүнүн күбөсү катары.

Адабият теориясынан. Кейиптештирүү жана метафора.

Ж.Бөкөнбаев. «Чептен эрдин күчү бек» (2 саат).

Поэманын патриоттук пафосу. Баланын эрдиги, эненин мүнөзүндөгү балага жана Мекенге болгон мамилелер. Карыянын акылман бүтүмү жана чыгарманын тарбиялык мааниси.

Адабият теориясынан. Адабий жомок.

Кыргыз элинин өткөн турмушунан

А.Токомбаев. «Күүнүн сыры», «Акылмандын жообу» (4 саат).

Аңгемелерде сүрөттөлгөн доордун жалпы сүрөтү. Каармандардын тунуктук, чындык, адилеттик үчүн күрөшү. Чыгармалардын сюжеттик-композициялык курулушу, көркөмдүк жана адеп-ахлактык сабактары.

Адабият теориясынан. Көркөм чыгарманын тили жөнүндөгү түшүнүктү тереңдетүү.

М.Элебаев. «Бороондуу күнү» (2 саат).

Аңгеменин сюжети – кыргыз калкынын революциянын алдындагы оор турмушун сүрөттөөгө арналышы. Боз үйдүн көрүнүшүн, анын ичиндеги адамдарды чагылдыруудагы сүрөткердин устаттыгы. Жолоочунун ички психологиялык абалы жана анын байкагычтыгы. Аңгемедеги деталдардын мааниси. Кыскалык, тактык.

Адабият теориясынан. Аңгеме жөнүндө түшүнүктү тереңдетүү.

Ч.Айтматов. «Биринчи мугалим» (3 саат).

Революциянын алгачкы жылдарындагы агартуу ишинин кыйынчылыктары. Эски менен жаңынын карама-каршылыгы. Дүйшөндүн жаңы турмуш, жаңы мектеп үчүн

болгон каармандык күрөшү, анын бийик идеялуулугу жана революцияга берилгендиги. Алтынайдын тагдырына Дүйшөндүн ойногон ролу. Повесттеги символдор. Чыгармадагы ретроспекция жана повесттин композициясынын идеялык мазмунду ачуудагы ролу.

Адабият теориясынан. Сюжет жана композиция.

Б.Жакиев. «Атанын тагдыры» (3 саат)

Драмадагы чагылдырылган окуялар. Согуштун жаш балага тийгизген таасири. Үй-бүлө темасы. Чоң ата – ата – бала – үчөөнүн биримдиги. Адамгерчилик жана карасанатайлык. Согуш тууралуу аңгемелешүү.

Адабият теориясынан. Драма жөнүндө түшүнүк.

Азыркы балдар адабиятынан.

С.Рысбаев. «Бала бойдон калба» (3 саат). Повесттеги бүгүнкү күндүн балдарынын билимге жана өнөргө умтулуулары. Бүгүнкү күндөгү үй-бүлөнүн социалдык абалы, ата жана бала тууралуу ой жүгүртүүлөр. Баланы үй-бүлөдө тарбиялоо идеялары.

Азыркы учурдун фантастикасынан.

Болот Сатыкеев Алатоолук үч баланын ааламга саякаты. фантастикалык аңгеме. (2 саат). Балдардын Айга, Чолпонго, Марска саякаты. Андагы укмуштуу окуялар жана балдардын учкул кыялдары, каармандыгы

Жаратылыш, жан-жаныбарлар жөнүндө

Т.Сыдыкбеков. «Көк серек» (2 саат).

Карышкырлардын турмушу жана анын адамдардын күнүмдүк тиричилиги менен көркөм параллелде көрсөтүлүшү. Сүрөткердин карышкырлардын жашоо образын, тиричилигин көрсөтүүдөгү натуралисттик байкоолоружана философиялык жыйынтыктары. Деталдар менен иштөөдөгү Т.Сыдыкбековдун чеберчилиги. Жан багуу, жашоо үчүн күрөш, бул күрөштөгү жеңиштер жана жеңилиштер. Бөрүлөрдүн табияттын бир мүчөсү катары көрсөтүлүшү. Адамдын гумандуулугу. Чыгармадагы шарттуулук ыкмасы, жаныбарлардын ой жүгүртүүлөрү, кыялдануулары. Аңгеменин тили.

Адеп-ахлак темасынан

Ж.Мавлянов «Нан» (2 саат)

Аңгеменин идеялык-тематикалык багытынын ыймандык маселеге көбүрөөк бурулушу. Адамдардын адептик тарбияланышын көрсөтүүдө нандын символикалык мааниси. Образдардын ачылышы жана теманы берүүдө жазуучунун колдонгон каражаты.

ЖАТТООГО БЕРИЛҮҮЧҮ ЧЫГАРМАЛАР

«Оп майда».

«Бекбекей». «Шырылдаң».

«Алдей-алдей бөбөгүм».

«Эр Төштүк» (үзүндү).

«Каныкейдин Тайторуну чапканы» (үзүндү).

Ш . Б е й ш е н а л и е в « Т а й л а к
б а а т ы р »

Токтогул Сатылганов «Жеңижокту жоктоо» (үзүндү).

Жеңижок Өтө уулу «Айтамын санат тобуна» (үзүндү).

Барпы «Балдарга насыят» (үзүндү).

А.Осмонов «Толубай сынчы» (үзүндү).

Ж.Бөкөнбаев «Чептен эрдин күчү бек» (үзүндү).

Ч.Айтматов «Биринчи мугалим» (үзүндү).
М.Абылкасымова «Эстелик сүйлөйт» (үзүндү).

VI КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНӨ КОЮЛУУЧУ НЕГИЗГИ ТАЛАПТАР

Окуучулар төмөндөгүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу керек:

- көркөм чыгармалардагы окуяларды жана сүрөттөөлөрдү көз алдыга элестетип, кайра айтып бере алуу;
 - элдик оозеки чыгармачылыктын казынасынан үйрөнгөн чыгармаларды кайсыл текке, түргө, жанрга жата тургандыгын, фольклордук чыгарма менен жазма адабияттын айырмасы эмнеде экендигин так ажырата билүүгө жетишүү;
 - үйрөнүлүп жаткан чыгарманын башкы каарманынын жүрүм-турумунун, ички толгонууларынын негизинде аны толук мүнөздөй алуу;
 - башкы каармандын жүрүм-турумун, жорук-жосундарын бири-бирине салыштырып баа бере билүү (мугалимдин жетекчилиги жана жамаатташып аракеттенүү менен);
 - троп жана анын түрлөрүн аныктай алуу;
 - каармандарга берилген автордук көз карашты, бааны таба билүү; адабий
 - чыгарманы тек, түр, жанрга карай көркөм окууга жетишүү; эпикалык чыгарманын
 - бүт бөлүмү же үзүндүсү боюнча план түзө алуу;
 - көлөмү чакан чыгарманы кеңири, кыска, тандалмалуу түрдө оозеки же жазма формада айтып, жазып бере алуу;
 - үйрөнүлүп жаткан чыгарманын тегерегинде суроолорго так, кеңири жооп бере алуу;
 - окуп-үйрөнүлүп жаткан чыгарманын айланасында турмуштук ой жүгүртө
 - билүү; окулган адабий чыгарма жөнүндө өз алдынча (жеке мамилесин билдирүү менен)
- аңгеме куруп бере алуу;
- хрестоматиянын жана адабий китептердин маалымат берүүчү аппараттарынан пайдалана билүү;
 - жаттоого берилген чыгармалардын тексттерин шыдыр, жатка
 - айтуу; «Манас» айта билүү.

СААТТАРДЫН ЖАЛПЫ БӨЛҮШТҮРҮЛҮШҮ

Чыгармаларды окуп үйрөнүү үчүн – 46 саат

Класстан тышкаркы окуу үчүн – 8 саат

Дил баян үчүн – 8 саат

Чейректик кайталоолор үчүн – 4 саат

Жыйынтыктоочу кайталоо – 2 саат

Баары – 68 саат

III. ПРЕДМЕТТИ ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ

Кыргыз адабиятын окутуу процессин уюштуруу формалары

Бүгүнкү күндө адабият сабагы — жөн гана чыгарманы окуу эмес, ал окуучунун сезимине, ой жүгүртүүсүнө, инсандык калыптанышына түздөн-түз таасир этүүчү сабак. Замандын талабы - чыгармачыл, сынчыл ойлонгон, баалуулукка таянган инсанды тарбиялоо. Бул максатка жетүү үчүн усулдардын ар түрдүүлүгү, алардын интерактивдүүлүгү жана турмуштук контексти менен байланыштуу болушу өзгөчө маанилүү.

Билим берүү процессинде башкы орун окутуу методдоруна таандык, метод канчалык майнаптуу болсо, балага мугалим тарабынан берилип жаткан билим ошончолук жугумдуу жана натыйжалуу болору бышык.

Метод – бул ишмердүүлүк, бул чыгармачылык. Ошол чыгармачылык аркылуу бул же тигил методго ар бир доордо, ар бир мугалим тарабынан жаңы нерселер кошулуп турат.

Адабиятты окутуу методикасында методдор тууралуу түшүнүктөр ар дайым эволюциялык аракетте болуп, улам жаңы ойлор менен толукталып келгендиги маалым.

Эвристикалык (жарым-жартылай изилдөө) методу – текстти бир топ терең талдоого жол ачып, адабияттануунун материалдарын пайдаланат, б.а., адабий чыгарманы илимий-теориялык жактан таанып билүүгө жол ачылат. Проблеманы чечүүнүн ар кандай жолдору изделет. Булар көбүнчө эвристикалык аңгемелешүү аркылуу ишке ашат. Бул методду жарым-жартылай изденүүчүлүк деп да аташат. Тапкычтыкты, активдүүлүктү өнүктүрүүчү окутуунун методу катары мугалим менен окуучунун чыгармачылык иш аракетинде тапшырмаларды табуу жолун тездетет.

Эвристикалык методго төмөнкүдөй ыкмалар мүнөздүү:

1. Суроолордун логикалык жактан так коюлушу жана ошонун негизинде окуучулардын кандайдыр бир көрүнүштөрдү байкоолордон анализдөөгө, жеке мүнөздөгү жыйынтыктардан жалпылоолорго өтүшү.

2. Көркөм чыгарманын текстти, же сын макала, иллюстрациялык материалдар боюнча жалпы класс, же бир топ, же жеке берилген суроолордон турган тапшырмалардын системасын ылайыктуу жайгаштыруу.

3. Мугалим тарабынан проблеманын коюлушу же аны окуучулардын улантышы, диспут өткөрүү.

Методикалык ыкмалары – өз алдынча билим алууга шарт түзүүчү, текст боюнча тапшырмалардын ырааттуулугун жайгара билүүчү, проблема чыгара алуучу суроолордун логикалык системасын таба алуу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү - көркөм чыгармалардан материалдарды ылгай алуу; текстти анализдөөнүн элементтери менен айтып берүү; эпизодду анализдөө; образ-каармандарды анализдөө; дилбаянга, докладга ж.б. иштерге план түзүү; проблеманы көтөрө билүү.

Изилдөөчүлүк методу – кыргыз адабияты предметине чыгармаларды өз алдынча талдоо жүргүзүүчү ишмердүүлүк. Мында окуучулар жеке жана топтук изилдөө жүргүзүү менен чыгарманын идеялык-эстетикалык кунарын ачып билип, турмуш жана өз жашоосу менен салыштырып, көркөм табитин көтөрөт. Бул жагынан ал эвристикалык методго жакын болгону менен мында эвристикалык методдон үйрөнгөн чыгармаларды талдоо жана аларга баа берүү инструментарийлерин анадан ары иштетип, бир топ татаал проблемаларды окуучулар өз алдынча чече баштайт.

Методикалык ыкмалары – изилдөөчүлүк милдет тагылган проблемалык суроолорду коюу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – көркөм чыгарманын бөлүктөрүн же бүт баарын өз алдынча талдоо, салыштыруу, баа берүү. Мугалим окуучуларга багыт жана кеңеш гана берет да, өзү пассивдүү байкоочу катары сыртта турат, изилдөөнү жана иликтөөнү окуучу же окуучулар тобу жүргүзөт. Мында ар кандай эссе, дилбаян, доклад жазууга, адабияттаануу, эстетика багытындагы эмгектерди пайдаланууга өзгөчө көңүл бурулат да, окуучулардын ой жүгүртүүсүн өстүрүүгө шарт түзүлөт.

Репродуктивдүү методдо окуучулар билимди даяр түрдө алат, мисалы, алар мугалимдин лекциясынан, баяндоосунан, окуулуктардан, окуу колдонмолорунан, адабияттаануу багытындагы китептерден предметке байланыштуу маалыматтарды алат. Бирок бул ошол материалдарды ошол бойдон «мээсине көчүрүп алат» дегендик эмес, механикалык кабылдоодон аң-сезимдүү кабыл алууга өтөт дегендик. Даяр материалды бала өз даярдыгына жараша иштеп чыгып, жалпылап, жыйынтыктап, мурда алган билими менен толуктап турат.

Методикалык ыкмалар – мугалимдин баяндоосу; мугалимдин лекциясы; обзордук лекциялар; окуу китеби жана окуу куралдары боюнча тапшырмаларды берүү.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – мугалимдин лекциясынын планын түзүү жана конспектилөө; план коюу; окулган материалдарды конспектилөө жана тезис жазуу; синхрондук таблицаларды аткаруу; мугалимдин лекциясы, окуу китеби, окуу колдонмолору боюнча оозеки жоопторду даярдоо; тема же проблема боюнча жалпылоочу багыттагы дилбаяндарды, докладдарды даярдоо.

Долбоорлоо методу. Соңку кылымда азыркы педагогикада долбоорлоо (проект) методу деген түшүнүк пайда болду. Долбоорлоо методу окуучулардын жамаатташып иштөөсүнө жана алардын чыгармачылык активдүүлүгүн, ой жүгүртүүсүн, тапкычтыгын өстүрүүгө багытталган ишмердүүлүк. Мугалим менен окуучу кызматташып, ар кандай илимий билимдердин табылгаларын пайдаланып жаңы нерселерди издеп, аларды долбоорлойт. Методдо бала билген билимди дагы байытып, дагы өркүндөтүп гана калбай, аны иш жүзүндө колдоно баштайт.

Биринчи этап – уюштуруу этабында топтор жана алардын кызыгуу чөйрөсү аныкталат.

Экинчи этап – болочок долбоорду тандоо жана башкы идеяларын талкуулоо этабы болот да, анда долбоорду эмне үчүн түзөбүз жана андан кандай натыйжаларды алабыз дегендей максат-милдеттер белгиленет, тема дагы так аныкталып, план түзүлөт.

Кийинки – долбоордун курамын аныктоо, топторго милдеттерди бөлүштүрүү жана керектүү материалдарды тандоо этабында жалпы жөнөкөй план жазылат (ал кийин кеңири багытта түзүлүүгө тийиш), тема боюнча топтун жана окуучулардын кызыгууларына жараша тарыхый, археологиялык, крайтаануу, искусство чыгармалары, иллюстрациялар тандалат.

5E модели деген эмне?

Сабактын 5E модели – бул сабакты уюштуруунун конструктивдик ыкмасы, бул моделде окуучулар өз алдынча билимди изилдеп, түшүнүктөрүн калыптандырууга мүмкүнчүлүк алышат. Бул моделди BSCS(Biological Sciences Curriculum Study) изилдөө уюму иштеп чыккан.

Бул модель өзгөчө жаратылыш таануу, математика жана STEM сабактары үчүн натыйжалуу, бирок, кийин бардык предметтерге колдонула баштады. Мисалы; Адабий

окуу, кыргыз тили, кыргыз адабияты, орус тили сабактарында колдонула баштады. Ал беш негизги баскычтан турат:

1. Кызыктыруу (Engage) – бул этапта мугалим окуучулардын көңүлүн жаңы темага буруп, кызыктуусун ойготот. Окуучулар мурунку билимдерин эске салып, жаңы маалымат менен байланыштыруу мүмкүнчүлүгүн алышат. Мисалы: видеоролик көрсөтөт же реалдуу жашоодон мисал келтирип, кызыктыруучу суроо берет.

2. Изилдөө (Explore) – бул этапта окуучулар жигердүү катышып, өз алдынча же топто практикалык иш алып барып, маселени чечүү жолдорун издешет. Мугалим бул жерде жетекчи катары иштейт, бирок, түз түшүндүрмө берип чечмелеп бербейт. Мисалы: Окуучулар тажрыйба жүргүзүшөт, маалыматтарды изилдеп, алар боюнча гипотезаларды божомолдоолорду иштеп чыгышат.

3. Түшүндүрүү (Explain) – бул этапта окуучулар изилдөөнүн негизинде өз ойлорун, далилдерин, аныктамаларын айтууга аракет кылышат. Ал эми мугалим негизги түшүнүктөрдү баяндап, теманы системалуу түрдө багыттап, түшүндүрүп берет.

4. Тереңдетүү (Elaborate) бул этапта окуучулар алган билимдерин жаңы кырдаалда колдонуп, көндүмдөрүн өркүндөтүшөт. Мисалы: Окуучулар алган билимдерин жаңы мисалдар менен колдонууну үйрөнүшөт же практикалык тапшырмаларды аткарышат.

5. Баалоо (Evaluate) – бул этапта мугалим жана окуучулар билимдерди жана көндүмдөрдү баалашат. Бул тест, презентация, долбоор же талкуу түрүндө болушу мүмкүн. Мисалы: окуучулар рефлексия жүргүзүшөт, тест тапшырышат же чыгармачыл тапшырма аткарышат

5Е моделинин артыкчылыктары

- ✓ Окуучулардын активдүү катышуусун камсыздайт.
- ✓ Изилдөөчү ой жүгүртүүнү өнүктүрөт
- ✓ Окуучулардын мурунку билимин жаңы маалымай менен байланыштырат
- ✓ Сабакты практикалык ыкма менен үйрөнүүгө жардам берет.

IV. БААЛОО

Баалоо окуучулардын окуу жетишкендиктеринин предметтик стандарттын мазмунуна дал келишин аныктоо максатында жүргүзүлөт. Инсанга багытталган окутуунун практикасында окуучулардын окуу жетишкендиктерин текшерүүнүн төмөнкү стратегиялары көбүрөөк жайылтылган: 1) окуучунун баштапкы жана аякталыштагы жыйынтыктарынын дал келиши, б.а. окуучунун жеке өсүшүнүн динамикасы; 2) окуучу жасаган иштин критерийлер менен дал келиши.

Төмөнкүлөр бааланат:

- сабак учурундагы окуучулардын иши;
- окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасы;
- портфолионун чыгармачылык презентациясы.

Тапшырмаларды топторго бөлүштүрүү төмөндөгүлөрдү эске алуу менен өткөрүлөт:

- берилген тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдегитатаалдыгын;
- окуучулардын тапшырмаларды чечүүнүн ар түрдүү деңгээлдеги өз алдынчалыгын.

1-топтогу тапшырмалар – текст боюнча жалпы багыт алуу, ачык берилген маалыматты колдонуу (тексттеги маалыматтын негизги темасын жана идеясын түшүнүү, тексттеги айтылгандар боюнча жалпы түшүнүк).

2-топтогу тапшырмалар – текстти терең түшүнүү, маалыматты интерпретациялоо жана өзгөртүп түзүү, анализдөө, текстте ачык эмес берилген маалыматты жалпылоо жана интерпретациялоо, текстте түз айтылбаган байланыштарды орнотуу, бир топ татаал жыйынтыктарды жана баалоочу ойлорду айтуу.

3-топтогу тапшырмалар – маалыматты окуу-практикалык тапшырмаларда колдонуу жана өз тексттерин түзүү, карама-каршы жана талаш маалыматты табуу, алынган маалымдоо боюнча баалоочу пикирин жана өз көз карашын айтуу.

Төмөнкү таблицада предметтик стандарттардын жетишкендиктерин таап көрсөтүүгө багытталган тапшырмалардын түрлөрүнүн варианты жана бул же тигил тапшырмалар үчүн баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү сунушталган.

Таблица 1. - Окуучулардын компетенттүүлүгүн баалоо үчүн тапшырмалардын түрлөрүнүн болжолдуу варианты

№	Окуучулардын компетенттүүлүгүн баалоочу тапшырмалардын түрлөрү	Баанын оордугун болжолдуу бөлүштүрүү	Тапшырмалардын топтор менен дал келиши
1	Айтыш берүүнүн түрлөрү	10%	1
2	Окуучулардын текстке карата суроо берүүсү. Суроолорго жооп берүүсү	10%	1,2
3	Жазуу иштери (иштердин мазмунуна багыт алуу, окуучулардын рефлексиясынын негизинде кыргыз тили сабактары менен байланыш): Эркин эссе. Аргументтештирилген эссе. Түрдүү жанрларда дил баян (жомок, тамсил, ыр, аңгеме).	20%	2,3
4	Көркөм окуу. Сахналаштыруу. Иллюстрациялоо.	20%	3
5	Чыгармачылык долбоор. Комплекстүү долбоор (сүрөт колдонуу менен чоң эмес изилдөө, музыка, информатика).	20%	3
6	Портфолиону чыгармачыл презентациялоо	20%	3

Иштердин саны жана баалардын оордугу боюнча бөлүштүрүү класстан-класска компетенттүүлүгүнүн өсүү динамикасын эске алуу менен ишке ашырылат.

Класстарга бөлүштүрүүгө ылайык баалоо үчүн жалпы багыт болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- жумуштун көлөмү
- кабыл алуу менен түшүнүүнүн терендиги
- өз алдынчалыктын деңгээли (демилгелөө, тандоо, интерпретациялоо)
- чыгармачылык ыкма
- айтканын аргументтештирүүсү

Окуучулардын ишмердүүлүгүнүн натыйжасын баалоо критерийлери ар бир тапшырмага жана иштин түрлөрүнө карата түзүлөт.

Предметти өздөштүрүүнүн деңгээли

Предметти өздөштүрүүнүн деңгээлдерин бөлүштүрүү үчүн негиз адабий чыгарманы кабыл алуу сапатына багытталган. Окуучулардын адабий чыгарманы кабыл алуусунун

сапаты окурмандын ишмердүүлүгүнүн жыйынтыктарын анализдөөнүн негизинде түзүлөт. Кабыл алуунун сапаты деп окурмандын каармандар жана чыгарманын автору менен кошо башынан кечирүү, эмоциялардын динамикасын көрүү, жазуучу жараткан турмуш картинасын элестетүүнү кайра түзүү, каармандардын кылган жоруктарынын түп натыйжасы, мотивдери тууралуу ой жүгүртүү, чыгарманын каармандарын баалоо, автордун позициясын аныктоо, чыгарманын идеясын өздөштүрүү, б.а. автор койгон көйгөйдү өз жан дүйнөсүнөн баалап, сыңдоо жөндөмдүүлүгүн түшүнөбүз. Чыгарманы толук түрдө кабыл алуу окуучунун адабий өнүгүүсүнүн жогорку деңгээли жөнүндө кабарлайт.

Окуучунун окурмандык сезимдеринин активдүүлүгүн, кайра жаратуучу жана чыгармачыл элестетүүсүн, көз алдыга элестетүүсүнүн конкреттүүлүгүн жана көркөм жалпылоого сиңүү деңгээлин, окуунун, окурмандык баасынын жана ориентир алуусунун үстөмдүк кылуучу мотивдерин эске алып, окуучунун кабыл алуусунун үч деңгээлин бөлүп көрсөтүүгө болот:

- сюжеттүү окуялуу (төмөн) деңгээл
- образдуу-аналитикалык (орто) деңгээл
- идеялык-эстетикалык (жогорку) деңгээл

Баалоонун негизги принциптери:

Окуучуларды баалоодо мугалим – объективдүүлүк, негиздүүлүк, системалуулук, бирдиктүү талап, ар тараптуулук, жекелик мүнөздөгү принциптерди жетекчиликке алышы зарыл.

Объективдүү баа субъективдүү жана жаңылыш ойду жокко чыгарат. Объективдүүлүк көп фактордон көз каранды. Алардын ичинен эң маанилүүсү окуунун максатынын диагноздүүлугу, баанын мазмуну менен объектти тандоонун негизделиши, талдоо, жыйынтыктарды баалоо методдору менен камсыздалышы. Объективдүүлүк төмөнкүлөрдөн турат:

- билим берүү системасынын көсөткүчтөрү менен критерийлерин аныктайт;
- илимий негизделген баалоо каражаттарынын мазмуну (суроолор менен тапшырмалар, тесттер, анкета, сурамжылоо);
- ар түрдүү баалоо процедураларынын (байкоо, өлчөө, анкета алуу, суроо-жооп) туура келүүчүлүгү;
- талапка жооп берген критерийлер аркылуу системадагы компоненттердин абалын баалоо.

Өзгөчө белгилеп кетүүчү нерсе баанын чындыгынын объективдүүлүгү баалоону аткаруучу мугалимдерден, баа каражаттарынан жана методдордон көз карандысыздыгы.

Негиздүүлүк. Коюлган баа сөзсүз аргументи менен болушу керек. Ошол эле учурда, аргумент мазмундуу мүнөздөлүп жана мазмун формасы менен окуучунун аткарган ишине, баанын критерийлеринин талабына жооп берүүсү керек. Бааны негиздөөдө мугалим окуу материалынын көлөмүн, деңгээлин жана берилген тапшырманын аткарылган сапатына көңүл буруусу керек. Мугалим бааны аргументтегенде төмөндөгүлөрдү бөлүп көрсөтүшү керек:

- окуучунун анализ бере билүү билгичтиги;
- себеп-натыйжалык байланыштын орнотулушу;
- ой-жүгүртүүнү маалымдоосу;
- өзүнүн көз карашын далилдөөсү;

- ар кандай шартта алган билимин колдоно билүүсү;
- окуу материалын жалпылоо менен негизгисин белгилеп көрсөтө билүүсү.

Системалуулук принциби билим берүү процессинин баштапкы этабынан акырына чейин баа ишмердүүлүгү аткарылат. Системалуу баалоого билим берүү системасынын бардык компоненттери дуушар болот. Контролдоо менен баалоону системаны туруктуу текшерген жыштыкта өткөрүү керек. Баалоонун

системалуулук принциби комплекстүү ыкма аркылуу аткарылып, ар кандай формалар, методдор жана баа каражаттары тыгыз байланышта бирдиктүү максатта башкарылат.

Бирдиктүү талап. Көпчүлүк учурларда кээ бирокуучуларга жеңил суроолор берилсе, кээ бирөөлөргө узак жоопту талап кылган тапшырмалар берилет. Ал эми окуучулардын билими бирдей балл менен бааланат. Бардык окуучуларга бирдей талап коюлушу керек. Баалоодо бирдиктүү программалык талаптар коюлушу керек, билимди баалоодо бирдей критерий болууга тийиш. Окуучулар кандай билимди кандай көлөмдө өздөштүрүшү керек экендигин билүүсү керек.

Ар тараптуулук принциби. Баалоо окуучулардын ээ болгон билимдерин аныктоону, жана ошондой эле билгичтик менен көндүмдөрдү калыптандыруунун даражасын аныктоону шарттайт, алар ар тараптуулук принцибинин мазмунун түзүшөт. Мугалим ар тараптуу өнүгүү принцибин жетекчиликке алуу менен төмөндөгүлөрдү эске алуусу керек:

- өздөштүрүлгөн материал боюнча билимдин көлөмүн (окуу объектилери жана билимдин элементтери, түшүнүк, мыйзамдар, идеялар ж.б.);
- өздөштүрүлгөн билимдин деңгээли, билимди текшерүү, стандарттык эмес шартта билимди колдонуу;
- билимдин сапаты (толуктугу, бекемдиги, тереңдиги, ийилчектиги ж.б.).

Жекелик принциби. Баа жекелик мүнөздү да алып жүрөт. Оозеки же фронталдык суроо-жоопто, дил баян жазганда же жат жазуу жазганда, экзамен же зачетто дайыма өзгөчөлөнгөн билими билинип турат. Ошондуктан, баалоо процесси ар бир окуучунун билиминин деңгээлин билгенден кийин жүргүзүлүүгө тийиш. Жекелик принциби төмөндөгүлөрдү аныктоону талап кылат:

- окуу материалы боюнча окуучу эмнелерди билет;
- окуучунун билим деңгээли кандай;
- окутуу процессинде окуучу эмнени үйрөнө алган жок;
- жетишпегенин себеби кайсы;
- билими боюнча жетишпегендигин жоюу үчүн эмне кылуу керек.

Ошондуктан, бул принциптин маңызы ар бир окуучунун өгөчөлүгүн жакындан билүү болуп саналат.

Таблица 2. - Билим берүү натыйжасына жетишүү деңгээли боюнча баалоо критерийлери (варианттар)

Күтүлүүчү натыйжа	деңгээлдер		
	Чыгармачылык	Продуктивдүү	Репродуктивдүү
Ырларды көркөм жатка айта алат	Ырды так билет жана жатка айтып берет. 1. Сөздөрдү жана сөз айкаштарын туура айтат. 2. Окуу учурунда интонацияны, темпти жана ритмди өзгөртөт.	I. Ырды жатка окуу жана түшүнүү жөндөмү (жардам менен): 1. Ырды жакшы билет жана жатка окуйт. 2. Сөздөрдү жана сөз айкаштарын туура айтат.	I. Ырды жатка окуу жана негизги түшүнүктөрдү берүү (мугалимдин активдүү жардамы менен): 1. Ырды жатка окуйт (мугалимдин

	3. Лирикалык каармандын сезимдерин, тынчсызданууларын жеткиликтүү чагылдырат. 4. Темага, автордун оюна жана көркөм образдарга болгон өзүнүн мамилесин билдирет.	3. Айрым учурларда интонацияны, темпти жана ритмди өзгөртөт. 4. Лирикалык каармандын сезимдерин жана тынчсызданууларын жарым-жартылай жеткирет.	жардамы менен). 2. Айрым сөздөрдү жана сөз айкаштарын туура айтат.
Чыгарманын түзүлүшүндө колдонулган көркөм каражаттардын маанисин түшүндүрөт.	Ырдын көркөм каражаттарын түшүнөт жана пайдаланат: 1. Тексттен эпитеттерди, салыштырууларды, жандандырууларды (олицетворение) табат. 2. Образдуу сөздөр менен сөз айкаштарынын маанисин түшүндүрөт жана алардын чыгармадагы ролун аныктайт. 3. Автор жараткан элестетүү сүрөттөрүн оозеки сүрөттөп берет. 4. Эмоционалдык-баалоо лексикасын колдонот, көркөм сөздүн кооздугун ачып берет.	Көркөм каражаттарды түшүнүү жана колдонуу (мугалимдин жардамы менен): 1. Тексттен эпитеттерди, салыштырууларды, жандандырууларды (олицетворение) табат. 2. Образдуу сөздөр менен сөз айкаштарынын маанисин жана чыгармадагы ролун мугалимдин жардамы менен түшүндүрөт. 3. Автор жараткан элестетүү сүрөттөрүн мугалимдин жетеги (наводящий суроолору) менен оозеки сүрөттөп берет. 4. Эмоционалдык-баалоо лексикасын колдонот жана көркөм сөздүн кооздугун белгилейт (мугалимдин жардамы менен).	Көркөм каражаттарды түшүнүү жана пикир билдирүү (жардам менен): 1. Тексттен айрым гана тропторду (мисалы, бир эпитет же салыштырууну) таба алат. 2. Образдуу сөздөргө түз маанисин берет. 3. Ырдын мазмунун кыскача айтып берет (пересказ). 4. Жалпы мүнөздөгү баа берет: «жакты», «жаккан жок», «кооз» — (мугалимдин жардамы менен).

